

MİTHAT CEMAL KUNTAY'IN ŞİİRLERİNDE ÖLÜM VE YALNIZLIK TEMİ

Death and Loneliness Themes at Mithat Cemal Kuntay's Poetry

Mitat DURMUŞ

Yrd. Doç. Dr. Kafkas Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
mithat.durmus@gmail.com

Özet

Bu makalede Mehmet Akif Ersoy'un yakın dostu olan şair Mithat Cemal Kuntay'ın şiirlerindeki ölüm temi ile yalnızlık temine dikkatler çekilmiş, bu iki temanın şairin edebî kişiliği ile yaşantısı arasındaki ilişkiler açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mithat Cemal Kuntay, Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri, Ölüm ve Yalnızlık

Abstract

In this article we took into consideration the death and loneliness themes at Mithat Cemal Kuntay's poetry, who was a close friend of Mehmet Akif Ersoy and found out the connection of these themes between literary personality and life of poet.

Keyword: *Mithat Cemal Kuntay, The Turkish Poetry of Republic Period, Death and Loneliness*

*“Bir bayrağın altında ölen kimse ölür mü?
Bir türbe yerin üstüne hâkimse ölür mü?”*

Bir sanatkârın yaşamına ait olaylardan hangisinin şahsiyet ve eserlerine etki ettiğini belirlemek oldukça zordur. Bu hususta tutulan en kolay yol, biyografi kitaplarının çoğunda görüldüğü üzere, bilinen ve bulunan şeyleri bir seçim ve tahlile tabi tutmadan olduğu gibi zikretmektir. Bazıları buna objektif bir metot gözü ile bakarlar. Fakat sanat sahasında önemli olan, objektif olayların kendileri değil, onların sanatkâr tarafından yaşanılması, anlamlandırılması ve işlenilmeye değer görülmesidir¹. Bir sanatkâr, bazen çok önemli sayılan olaylar karşısında kayıtsız kalır da başkalarına önemsiz görülen şeylerden etkilenir. Bu, onun esrarlı benliği, mizacı, kültürü ve içinde bulunduğu tinsel durum ile ilgili karmaşık bir

olgudur. Eserden hareket etmek, bizi gerçeğe daha çok yakınlaştırır. Eser, sanatkârın kendisine göre önemli kabul ettiği, anlamlı bulduğu ve içten içe yaşadığı olayların gizemli dünyasını gizli bir şekilde anlatır. Yapılacak olan sosyolojik, psikolojik, felsefi ve edebî tahliller sanatkârın özge dünyasına ışık tutacak, burada saklı olan hazinenin gün ışığına çıkmasına yardımcı olacaktır. Eserden, sanatkârın yaşamına gidilirken, yaşama ait verilerden de yararlanmak kaçınılmazdır. Çünkü metin tahlili, Sadık Tural'ın ifadesi ile: "dilbilgisi dışında tarih, din, ahlak, felsefe, psikoloji, coğrafya, sosyoloji, ekonomi, etnoloji... vb. bilim dallarının ve bilgi alanlarının yardımına ihtiyaç duyar. Bu yardımlara genişleyen, zenginleşen edebiyat nazariyesi (edebiyat teorisi geniş anlamda edebiyat bilgileri) ve edebi tenkit bilgi alanlarının getirdiği sorular, bir metni hakkı ile anlamayı ve değerlendirmeyi hazırlayabilecektir."²

Mithat Cemal Kuntay'ın şiirlerinde ölüm temi konusunu değerlendirirken, eserden sanatkâra, sanatkârdan esere doğru sık sık yönelişlerde bulunup, bunların bir birleşimi konumundaki temaları açıklamaya çalışacağız. Şairin yetiştiği dönemin de büyük bir etkisi olsa gerek, şiirlerde görülen ölüm teminin hemen tamamına yakını bir büyük ideal uğrunda toprakla kucaklaşma şeklinde kendini gösterir. Bu ülkü, şahsiyetlerin varlık sebebi olan ve onların bir bütünlük halinde bir arada bulunmalarını temin eden değerler üzerine kuruludur. Mithat Cemal Kuntay'ın şiirlerinde kahramanların uğruna ölümü dahi tercih edecekleri en yüce değer, vatan ve toprağı vatan kılan unsurlardır. Şair, vatan ve onu var kılan unsurlar karşısında ölümü, boşa gitmeyen bir yaşamın ürünü olarak görür. Vatana el uzatan zalimin göğsüne çarpan ve bu çarpışla bir siper olma özelliği kazanan ölüm kutlu kabul edilir.

"Boşa gitmez, heder olmaz, vurulup düştüğümüz,
Zalimin göğsüne çarpar düşüyorken ölümüz."³

Ölümün bir siper olarak düşünülüşü, şairin yetiştiği dönemi ve bu dönemin şair üzerindeki etkilerini çok açık bir şekilde gözler önüne serer. Tarihe, "Çanakkale Geçilmez" ibaresini yazan ve bir ülkü uğruna şehit düşmenin yüceliğine inanan insanların vatan savunmasındaki etten ve kemikten duvar örüşünü Mithat Cemal Kuntay, şiirinin malzemesi yapar. Tabiat dahi bu bütünlük içinde değerlendirilerek her bir taş, toprak ve kayanın bir başka şehide ait olduğu ifade edilmek istenir. Çanakkale Savaşı'na bizzat katılmış olan Mithat Cemal Kuntay, "Çanakkale Geçilmez" ifadesinin temelini insan ölüsünden oluşmuş kapılara bağlı bulur. İşte bu noktada ölüm, çok daha farklı bir anlam kazanarak şair tarafından işlenmek

istenir.

“Kalkan koludur her kaya bir başka şehidin;
Koldur, fakat azminde kanatlardaki hız var!
Etilerle, kemiklerle örülmüştür ufuklar;
Ey Akdeniz, insan ölüsünden kapımız var!”⁴

İnsan ölüsünden kapıların koruduğu vatan toprağı, şairin şiir anlayışında önemli bir noktaya dikkatlerimizi yöneltir. Eğilmek nedir bilmeyen kahramanın kurşunla eğilmesi, onun ölüm meselesine bakış açısını yansıtır. Şair bu kahramanları, toprak uğruna ölen ve bu ölümle tarih sayfalarında yerini almış olan insanlar olarak görür. Tarihî kahramanlar da kendi içinde yeniden bir tasnife tabi tutulmuş gibidir. Bir yanda devlet adamları, diğer yanda gönül adamları aynı ideal etrafında birleşmiştir.

“Ölmez o senin ismine mazi dediğin şey;
Ölmez Lala Şahin Paşa, ölmez Hacı İl Bey;
(...)
Ölmez, Çelebi'nin çini sandukası ölmez.
Ölmez, o velinin bu yeşil hırkası ölmez.”⁵

Gerek devlet adamları olsun gerekse gönül adamları, tarih sayfalarında seçkin yerleri doldurdukları için ölümsüzlük sıfatının muhatabı olmuşlardır. Ölümü bir yok oluş ya da kaybolmak, yaşayan insanların nazarından silinmek şeklinde değerlendirmeyen şair, çevresinde gördüğü yahut muhatabı olduğu bütün nesne ve değerleri geçmişte yaşanan zamanların bir şahidi gibi görür. Çelebi'nin çini sandukası, velinin yeşil hırkası yaşanan anların yeniden aktarılmasını sağlayan unsurlar durumundadır.

“Fatih nasıl ölsün? Adı üç devir arasında!
Baş kalmasa dünyada, taşın hatırasında!”⁶

Taşlara vurulan nakışlar ise, toprağın vatan kılınışını gösteren hatta Ziya Gökalp'in ifadesi ile vatanın bizzat kendisi⁷ olan değerlerdir. Bu noktada Namık Kemal'in ifade ettiği “İnsan vatanını sever çünkü etrafına baktıkça her köşesinde geçirdiği ömrünün hazin bir anısını taşlaşmış gibi görür. İnsan vatanını sever, çünkü özgürlüğü, rahatı, hakkı, çıkarı, vatan sayesinde vardır. İnsan vatanını sever, çünkü varlıklarının nedeni olan, atalarının mezarları buradadır”⁸ cümlesinde geçen düşünce ufku ile aynı

çağrışımları ifade eden Mithat Cemal Kuntay, ölümsüzlük sıfatını vatan savunmasında hayatı feda eden insanlara ait bir özelliğin güzelliği olarak okuyucusuna sunar. Toprak üzerindeki kümbetler, mezarlar, hanlar... vb. unsurlar onları vücuda getiren kahramanları hatırlatan ve onlara ölümsüzlük sıfatını uygun gören değerler oluverir.

“Bir bayrağın altında ölen kimse ölür mü?
Bir türbe yerin üstüne hâkimse ölür mü?”⁹

Kuntay’ın temel ilke edindiği “*Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır / Toprak eğer uğrunda ölen varsa vatandır*” fikri çerçevesi içinde sanat anlayışını da daima önceleyerek ifade ettiği görülür. Bir bayrağın altında ölen kimse ile bayrakları bayrak yapan kan arasında kurulan anlam bütünlüğü, değişmeceli anlatımla yerin üstüne hâkim olan türbe ve toprağın vatan olabilmesi şartı arasında ilişki kurularak aktarılmak istenir. Toprağın vatan olma rüyasını, uğrunda ölen insanlarla açıklayan şair, bu ölümü öylesine yüceltir ki adına ölüm demenin uygun olmayacağı düşüncesindedir. “*Ölmez*” redifli şiirinde bu düşüncelerin daha açık bir anlatımla ifade edildiği görülür. Şairin sosyal içerikli şiirlerinde ölüm, anımsanmaması gereken şeyleri anlatmak için kullanılır. Ulus bütünlüğü içinde nesillerin biri biriyle kaynaşmasını sağlayan hiç bir unsur unutulmaya tutsak edilmiş değer olarak görülmez. Ulusal tarih içinde nesillerin övünç kaynağı olabilecek her türlü eylemi ölümsüzlük sıfatı ile adlandırıp, aksi durumların tamamını ise, ölmüş kabul eden şair Mithat Cemal Kuntay, “*Ölmez*” isimli şiirinde ölmesi gereken unsurlara da göndermelerde bulunur.

“Ölmez o güneş parçası rûh “öldü” lafiyle;
Mazi geberir sade karanlık tarafıyla.”¹⁰

Kuntay’ın bireysel içerikli yazmış olduğu şiirlerinde ölüm temini yalnızlıkla birlikte değerlendirildiği dikkati çeker. Mithat Cemal, zarafet örneği duygu ve görgü ortağı güzel eşi Naile Hanım’ı beklenmedik bir anda ve genç yaşta kaybedince, Naile Hanım’ın ölümünden sonra hiç kimsede sükûneti bulamaz ve sır olarak gördüğü Naile Hanım’ın sevgisini, kimseyle paylaşmaz ve bu yapayalnız kalışı şiirlerinde de dile getirir:

“Bir sır gibi sevginle yaşadım yapayalnız
Mahşerde gezerken, karşılaşırken bile halkla.
Her hatveme yıldızlar, ufuklar takılırdı,
Taşlarda dikenlerde yürürken düşe kalka.”¹¹

Eşinin ölümünden duyduğu üzüntüyü yakın dostlarından olan Yusuf Ziya Ortaç, Kuntay için yazdığı “*Bir Varmış Bir Yokmuş*” isimli anısında durumu bizlere şu cümlelerle aktarır:

“Asıl hastalığı, kanser aklına gelmiyordu bir türlü. Bir gün on yıldır kapısını açmadığı eşinin yatak odasına geçmek istedi. Onun hayata gözlerini yumduğu yatağa uzandı ve bir daha uyanmamak üzere uyudu. Karacaahmet’teki mezar taşını - önceden- kendisi yazmıştır. Yolcu burada bir karı-koca yatıyor ikisine bir Fatiha yeter.”¹²

Kuntay’ın bireysel planda yaşamını değerlendirdiğimiz zaman son derece ıstıraplı bir yaşamla karşılaşırız. Yarı yatalak bir anne ile birlikte yaşamın bütün sıkıntılarına katlanmak durumunda kalan şair, annesinin ölümünden sonra, ümitlerini bağladığı, elemelerini dindirdiği eşi Naile Hanımı da kaybedince gerçek yaşamda da zaten yalnız kalmış durumdadır. “*Mahşerdeki kalabalıklar arasında dahi yalnızım*” diyen şair, mahşer yalnızlığı içindedir. O, ölüm olgusu karşısında sorgulayan bir şair değil, ölümü kabullenmiş fakat acısını kabullenememiş insan konumundadır. Şair, “insan anlığının başlıca kaynağı ya da eyleme geçirici ilkesinden birisi olan acı”¹³ ile sarsılan fakat Abdülhak Hamit gibi ölümü sorgulama eyleminde bulunmayan bir kişidir. Şairin bireysel planda yazmış olduğu şiirleri içinde, “*Bir Mezar Taşı Kitabesi*” ismini taşıyan şiiri ölüm temini en açık bir şekilde okuyucuya sunan ve şairin bu teme nasıl baktığını anlatan önemli şiirlerindedir. Henüz yirmi yaşındayken kaybettiği oğlu Vedat için yazılan şiir, okuyucuya Recaizade Mahmut Ekrem’in Nejad’ını anımsatır türdendir.

*“Babasıydım bu mezarın, bu hayalin, bu taşın,
Ben de gördüm güneşin bende doğup battığını...
Basma ey yolcu, bugün göğsüne toprak diyerek,
Daha dün yirmi yaşındaydı bu toprak yığını!
Fırtınaysan bile ey yolcu geçip çığneme, dur!
Bu mezar oğlumdur!”¹⁴*

Mithat Cemal Kuntay, Recaizade Mahmut Ekrem gibi belki ölümü bir kaç defa kapıda karşılaşmıştır fakat Mehmet Kaplan’ın ifadesi ile “gözü yaşlı bir baba”¹⁵ durumuna hiçbir zaman düşmemiştir. İstiraplarını gönlünün derinliklerinde dindirmeyi kendine yaşama üslubu olarak kabul etmiş, ferdi dalgalanışlarını sanatına çok fazla taşımamıştır. Ancak, şiirlerinde bireysel ıstırapların oldukça az yer alıyor olmasına karşın, özellikle kırk yaşından

sonra yazmış olduğu şiirlerinde, yalnızlık temini de sanatına konu edindiğini görürüz. Bir yanda gökçen bir yalnızlık çekerken, diğer yandan yalnızlığını paylaşacak dost arar. En yakın dostlarından biri olan eşi Naile Hanım, şairin teselli kaynağı olan dost ufkudur. Kız kardeşi Hatice Rüknet'in ölümü ile başlayan ve kimi zaman metafizik boyutlara ulaşan yalnızlık hissi, Naile Hanım'ın sıcak sevgisinde eritilir. Kız kardeşi için yazdığı ve oğlu Esad'a ithaf ettiği şiirinde ölümle yalnızlık ve yetim kalış arasında ilişki kurar.

“Sade sen kalmadın öksüz ninenin öldüğü gün,
En güzel en iyi şeyler de yetim olmuşlar.

Renginin bin kanayan rengi kesilmiş güller
Sesinin bin kararan türbesi olmuş kuşlar.

Ruhunun gittiği âlemlere layıktı teni...
“Güzel”in hüznünü kuşatsın “iyi”nin matemini.”¹⁶

En güzel en iyi şeyler de yetim olmuşlar. Kuntay'da yalnızlık hissini ilk veren ya da başlatan bu *en güzel şeylerden yetim* kalıştır. Genç yaşta babasını yitiren şair, ailesinin bütün sorumluluğunu kendi omuzlarında hisseder. Zaten ekonomik bakımdan da pek rahat olmayan Kuntay, kronik bir hastalığa yakalanan ve yarı yatalak bir halde yaşayan annesine büyük bir özenle de bakmak durumunda kalır.

Kuntay'ın biyografisinin anahtarı durumunda olan “*Üç İstanbul*”¹⁷ isimli romanında bu dönem oldukça geniş bir şekilde dile getirilir. Romanın başkahramanı Adnan, hasta annesini bırakıp bir yere gidemediği gibi ekonomik bakımdan da çektiği sıkıntılar noktasında şairi imler¹⁸. Kronik bir hasta olan annesi bu hastalığa rağmen Mithat Cemal'in bir bakıma ruh malzemesini hazırlayan, ondaki şahsiyetin sağlam bir yapı kazanmasında en önemli kaynaklardan birisidir¹⁹.

Babasının ölümü, annesinin yarı yatalak bir halde yaşamını sürdürüyor olması ve evin ekonomik gereksinimlerine genç yaşta katkıda bulunma zorunluluğu, şairin, ruh dünyasında güzelliklerin de adı olur. Bütün bu sıkıntıları paylaşacağı dost ufku olarak gördüğü Naile Hanım'ı hayatının özeti olarak kabul eder.

“Bir sır gibi sevginle yaşardım yapayalnız
Mahşerde gezerken, karışırken bile halka.
Her hatveme yıldızlar, ufuklar takılırdı,
Taşlarda, dikenlerde yürürken düşe kalka.

Bir hamleme bir başka kanat, başka ufuksun,
Koptukça kanatlar gibi azmimden ufuklar.
Yırtılmış, atılmış o kâğıttır ki hayatım
Her parçası, her büklümü üstünde adın var.”²⁰

Dizelerinde geçen ve şairin yaşamını bir bakıma özetleyen “*Yırtılmış, atılmış o kâğıttır ki hayatım*” ibaresi Kuntay’ın şiirinde bireysel ıstırapın dile gelişini gösterir. “*Hayat*” sözcüğü ile ya da hayatı tanımlarken şairin kullandığı sıfatlar son derece ilgi çekicidir. *Ki* bağlayıcısından önceki bütün sıfatlar *hayat* sözcüğü ile ayrı ayrı kullanıma da açıktır. Fakat şair bu sıfatlardan birisi ile yetinmez. Yırtılmış, atılmış bir hayat olarak da okunabilecek konumda olan bildirimler, kâğıt sözcüğü ile yeniden ve bir bütünsellik içine sokularak çağrışım olanaklarının açılmasına hizmet edecek duruma getirilmiştir. Kuntay’ın yaşamındaki kimi kırınım (babasının ölümü, kız kardeşinin ölümü, oğlunun ölümü, dost ufku olarak gördüğü eşinin ölümü ve annesini bakıma muhtaç kılan hastalığı) bu “*yırtılmış*” sözcüğünde saklanır. İşte bu yırtılmış, kırılmış olan hayat parçalarıdır ki, şairde bireysel bir yalnızlık hissi doğurmuş ve onda açılım olanağı bulamayan bir *atılmışlık* şekline dönüşmüştür. *Yırtılmışlık* ve *atılmışlık* sözlüksel bildirişimi ile *kâğıt* unsurunu okuyucunun zihninde kendiliğinden oluşturur. Fakat şair, Necip Fazıl’daki “Kuru yaprak gibi eline düştü / İstersen yel salıver gitsin” şeklinde görülen ümitsizliğin imi olan “*kuru yaprak*”la aynı fonksiyonel özelliklere sahip *kâğıt* sözcüğünü kullanır.

Bu, şiir dilinde sözcüklerin kullanım ve duygu değeri ile doğrudan ilgilidir. Sözcükler arasındaki bürünsel (vurgulama, tonlama, anlamsal yükselim vb.) değerler seçilecek sözcüğü olduğu gibi onun şiir içindeki konumunu da belirler. Kuntay’ın açıklamaya çalıştığımız dizelerindeki *Her parçası, her büklümü üstünde adın var.*” ifadesi yaşamının belirli kırınım dönemlerini ifade eder. Dizelerdeki simetrik düzenleniş (yırtılmış kâğıt / parça, atılmış kâğıt / büklüm, hayatım / adın) ise biçimsel bir güzelliği okuyucusuna sunar. Yaşamı daha ilk çizgileri ile tanımaya ve çizgilere göre kendi kendisi olmaya adım attığı ilk yıllarda, yani henüz yolun başındayken öksüzlüğün limanına sığınmak durumunda kalan Mithat Cemal, aile ortamında şefkat ve ihtimamdan yoksun kalır. Bu yoksun kalış ise, onun karakterine etki eder. Şairdeki yalnızlık temi genellikle öksüzlükle-ağlamak, öksüzlükle-ıstırap, öksüzlükle-ümitsizlik... şeklinde kendini gösterir

“Ben ağlayanın ismini sorsam, yüreğimdir.
Yersiz kalanın kendi de bilmez yeri yurdu.”²¹

“Kapkaranlıktır içim kendimi bir an göremem;
Daima yüz yüzeyim, karşım adem, arkam adem

Yokluğun zulmeti bağrımında ne bitmez sızıdır;
Ölüm uykusu, bu rüyasızı, ferdâsızdır.

Gezerim kendi cenazemle vücudum iki kat;
Bâri Tanrım, bir ademsiz âdemin varsa yarat.”²²

-
- ¹ KAPLAN, Mehmet 1992: **Edebiyat Üzerine Araştırmalar I**, Dergah Yay. İstanbul, s.353
- ² TURAL, Sadık 1991: **Zamanın Elinden Tutmak**, Ecdâd Yayınları, Ankara, s. 67
- ³ KUNTAY, Mithat Cemal 1971: **Türk’ün Şehnamesinden**, (Haz.:Faruk K. Timurtaş), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, s. 20
- ⁴ KUNTAY 1971: s. 57
- ⁵ KUNTAY 1971:s. 28
- ⁶ KUNTAY 1971:, s. 29
- ⁷ GÖKALP, Ziya 1961: **Milli Terbiye ve Maarif Meselesi**, Diyarbakır Tanıtma ve Turizm Derneği Yay., Ankara, s. 60
- ⁸ ÖZÖN, Mustafa Nihat 1938: **Namık Kemal ve İbret Gazetesi**, s. 151
- ⁹ KUNTAY 1971: s. 29
- ¹⁰ KUNTAY 1971: s. 29
- ¹¹ KUNTAY 1971: s.68
- ¹² ORTAÇ, Yusuf Ziya 1960: **Portreler**, İstanbul, s. 85-92
- ¹³ HUME, David 1993: **İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme**, (Çev.:Aziz Yardımcı), İdea Yayınevi, İstanbul, s.254
- ¹⁴ KUNTAY 1971: s. 96
- ¹⁵ KAPLAN, Mehmet 1988: **Şiir Tahlilleri I**, Dergah Yayınları, İstanbul, s. 87
- ¹⁶ KUNTAY 1971: s. 67
- ¹⁷ KUNTAY, Mithat Cemal (Tarihsiz): **Üç İstanbul**, Semih Lütfi Erciyas Basımevi, 552 s.
- ¹⁸ DURMUŞ, Mithat 1997: “**Üç İstanbul Romanından İstanbul’a Bir Bakış**”, **Erciyes Dergisi**, Mayıs, s.23
- ¹⁹ GÖKTÜRK Halil İbrahim, 1987: **Mithat Cemal Kuntay**, KBY., Ankara, s. 15
- ²⁰ KUNTAY 1971: s. 68
- ²¹ KUNTAY 1971: s. 70
- ²² KUNTAY 1971: s. 79